

H.8.3 Workshop bloemrijke bermen

Met de workshop over bloemrijke bermen wilden we alle inwoners binnen de gemeente bereiken en bewust maken van het belang van de bij voor de mens. Aanvankelijk richtten we ons op volwassenen, maar er kwamen ook kinderen met hun ouders of opa en oma mee. De laagdrempelige activiteiten lieten dat prima toe.

We begonnen met welke bijen er allemaal zijn, met hun leefwijze, met wat bijen ons mensen opleveren en bouwden dit uit naar de benarde positie van de bij in Nederland. Daarbij vertelden we over wat bijen eigenlijk nodig hebben, wat bijvriendelijk bermbeheer inhoudt en hoe de berm er zowel binnen als buiten de bebouwde kom vervolgens uit kan zien.

Weetje

Er kwamen vaak opmerkingen over onze bermen. "Waar zijn de klaprozen dan? Die horen er toch in?" "Waar zijn de korenbloemen? Die zijn zo mooi!" Dan volgde een kort lesje over het inzaaien van akkerranden, en het verschil tussen akkerbloemen en bermplanten. "Oh ja". Met tot slot de opmerking dat klaprozen van oudsher eigenlijk niet voorkwamen in Drenthe. Het gesprek verschoof dan vaak naar het thema klimaatverandering.

Door het noemen en tonen van activiteiten die eenvoudig uitvoerbaar zijn in eigen tuin en de combinatie te maken met bermen in binnen- en buitengebied, probeerden we inwoners te inspireren en draagvlak te krijgen voor een bijvriendelijk bermbeheer in de gemeente.

Voor een workshop bloemrijke bermen vroegen wij of deelnemers zich van tevoren op wilden geven. We gebruikten een ondergrens van zes deelnemers. Uitvoering en voorbereiding, zoals het verzamelen van materialen, vergen een behoorlijke tijdsinvestering. Bij minder deelnemers weegt de inspanning niet op tegen het bereik. Een kleine workshop is prima te geven door een enkele persoon, maar bij grotere aantallen (>9) is het wenselijk om met z'n tweeën rond te lopen. De workshop bestond uit drie onderdelen: een informatieve presentatie, gevolgd door twee activiteiten: klaverknikers draaien en kleine bijenhotelletjes in elkaar zetten. De deelnemers hielpen zo meteen al mee met het creëren van meer voedsel en onderdak voor bijen, want de klaverknikers (plus bijbehorende folder) en bijenhôtels gingen mee naar huis, voor in de eigen tuin of op het balkon.

Tip

Deze workshop duurt al snel drie uur. Natuurlijk is het mogelijk om delen ervan apart te organiseren voor publiek met minder geduld of concentratie. Zoals bewoners van een verzorgingstehuis. Daar kun je de workshop beperken tot het draaien van klaverknikers, na een korte presentatie op hoofdlijnen.

Een workshop vergt veel voorbereidend werk. Divers materiaal zal voor verschillende doelen nodig zijn. Goed overleg voorkomt dubbel werk en maakt dat alle spullen in één keer te bestellen zijn. Houd er rekening mee dat ook de nodige kilometers gereden, telefoontjes gepleegd en mailtjes verstuurd moeten worden.

Werkzaamheden zijn bijvoorbeeld:

- bestellen van klaverzaadmengsel, klei, potgrond, zakjes, folders, plankjes voor bijenhotelletjes, ijzerdraad, touw en schroeven;
- A4-posters van de workshop printen. De posters moeten ruim van tevoren opgehangen en per mail verspreid worden;

- actief benaderen van locaties en werving van deelnemers;
- bijhouden van inschrijvingen. Stuur iedere deelnemer een bevestiging en vraag om eigen gereedschap en holle stengels en takjes mee te nemen (maar neem zelf ook het nodige gereedschap mee, voor deelnemers die met lege handen komen);
- voorbereiden en op maat zagen van plankjes voor de bijenhotelletjes, op maat knippen van ijzerdraad en ophangtouwjes, en verzamelen van kleine takjes;
- voorraad aanleggen van vliertakken, bamboe, braamstengels, e.d. Een centraal verzamelpunt in iemands tuin voor die 'takkenzooi' werkt goed; op maat knippen van materiaal, zodat het in een verhuisdoos past en makkelijk te vervoeren is.

Presentatie

De presentatie had als doel de bedreigde positie van bijen en het belang van bloemrijke bermen over te brengen. We veronderstelden weinig voorkennis. De doelgroep bestond immers uit geïnteresseerden, niet uit deskundigen. Daarom gaven we uitleg over de vele soorten die de bijenfamilie rijk is, en hun verschillende leefwijzen. Uitgaande van vragen als: 'Wat is het verschil tussen bijen, hommels en wespen?', 'Waar hebben bijen eigenlijk stuifmeel en nectar voor nodig?' probeerden we vooral begrip te kweken voor het waarom van bloemrijke bermen. Een bloeiende kleurrijke berm ziet er nu eenmaal niet zo strak uit als een keurig gemaaid grasberm, maar is ook mooi, zeker als je de natuurwaarde ervan kent.

Anekdote

Tijdens een presentatie zei een boer: 'Maar ik vind mijn land prachtig als het pas gemaaid is, vooral tegen zonsondergang. En ik hou van groen. Een groene berm contrasteert zo mooi tegen het asfalt van de weg.' De zaal werd stil. Er laaide een spannende discussie op, met vele tegenwerpingen en ja-maars. We kwamen er gelukkig wel uit met elkaar. 'Ik begrijp het wel, hoor, ik ben namelijk ook imker,' zei de boer uiteindelijk droog, tot grote hilariteit van de aanwezigen.

Een aandachtspunt. In onze gemeente hebben de dorpen niet altijd verharde stoepen. Dit betekent dat dorpsbewoners regelmatig langs of zelfs in de berm moeten lopen. Zij zijn daarom gebaat bij goed begaanbare bermen. Daarvoor is een dichte grasberm ideaal. Dit was een belangrijke reden voor ons om te focussen op bermbeheer buiten de dorpskernen. In de dorpen zelf kunnen bijen en hommels ook goed terecht in tuinen. Door ons zo op te stellen was duidelijk dat ook geluisterd werd naar de andere belangen van bermen voor bewoners. Daarbij werd ook de functie van tuinen voor bijen duidelijk voor bewoners. Wij hoopten op een uitstralend effect van bijenvriendelijkheid en gaven de deelnemers een lijst mee van mooie bloeiende tuinplanten die zowel nectar als stuifmeel leveren voor bijen.

Tijdens presentaties werkten wij steeds aan het besef dat bewoners zelf, met zijn allen, een behoorlijk verschil kunnen maken. Ter indicatie hebben we alle bermen en overhoekjes binnen de gemeente geïnventariseerd en de oppervlakte ervan bepaald. Het totale oppervlak, bijna 400 voetbalvelden groot, hebben we ingetekend op de kaart van de gemeente Westerveld: een indrukwekkend beeld. Zo maakten we de impact van bijvriendelijke bermen concreet en zichtbaar.

Bijenhotel

Door deelnemers kleine bijenhôtels te laten bouwen, leerden ze over de leefwijze van wilde bijen. Ze

vonden het fascinerend dat de bij in zo'n hol takje een rij eitjes legt met elk een eigen hompje stuifmeel, gescheiden door tussenschotjes.

Een bijenhotel maken is een leuke bezigheid, maar kost veel tijd. Daarom is er veel voorwerk te doen. Alle deelnemers kregen voorbereide, op maat gemaakte, plankjes met een gaatje voor bevestiging. De deelnemers zetten het dakje in elkaar en vulden het hotel met geschikt materiaal.

Tijdens de workshop ging de meeste tijd zitten in het op maat knippen en zagen van de holle takjes en bamboe, en in de afwerking van het hotel: 'Natuurlijk wel even die scherpe randjes bijschuren, anders beschadigen de bijen hun vleugels.' Al doende ontstond er zo meer binding met wilde bijen.

Het moest natuurlijk wel altijd een succes worden. Wij hadden daarom altijd een doos vol takjes op maat achter de hand. Op deze manier konden wij tegen het eind nog snel even mensen helpen die het niet af dreigden te krijgen.

Klaverknikers

In grote steden verspreiden natuurorganisaties vaak zaad- of bloemenbommetjes om van de stad een groenere omgeving te maken. Deze bolletjes met bloemenzaad blijken meestal niet voldoende te ontkiemen, doordat ze te groot zijn en langzaam uit elkaar vallen. Om die reden hebben wij voor het knikkerformaat gekozen. Dit formaat valt door regen sneller uit elkaar, zodat het zaad makkelijker ontkiemt. Ook drogen de knikers sneller bij het maken. Belangrijk, want snel en grondig drogen van de knikers voordat ze de zakjes ingaan, voorkomt voortijdige ontkieming.

Tip

Recepten op internet maken veelal gebruik van kleipoeder met water. Dit mengsel is vaak te nat, waardoor de zaadjes direct ontkiemen. Bovendien is kleipoeder duur. Na uitproberen van verschillende soorten klei is de conclusie dat de klei niet te vet mag zijn. Hollandse rivierklei is vet en stoot regenwater af. Een goed alternatief is Franse rivierklei goedkoop en makkelijk verkrijgbaar bij leveranciers van keramiekmaterialen.

Recept klaverknikers

- Meng $\frac{1}{3}$ deel Franse rivierklei met $\frac{2}{3}$ deel potgrond. In gewicht is de verhouding klei tot potgrond ongeveer 1 op 1, maar volume werkt makkelijker.
- Kneed de klei en de potgrond goed door elkaar, tot een zo egaal mogelijk geheel. Het mengsel heeft nu een diepbruine kleur.
- Meng het klaverzaad er doorheen: ongeveer een afgestreken theelepel op een kopje klei-potgrondmengsel. Gebruik geen extra water. Het mengsel moet nog maar net genoeg plakken om knikers te kunnen rollen.

Tijdens het kneden van de knikers was er ruim tijd om met elkaar na te praten over de inleidende presentatie. Wij gaven de zelfgemaakte klaverknikers mee naar huis in zakjes met een informatiefolder. Tijdens de workshop was het draaien van knikers altijd een gezellig moment, en ook nuttig omdat napraten over de presentatie leidt tot een beter begrip.

Tip

De klaverknikers werden tijdens de workshops door de deelnemers zelf gedraaid, maar alle

deelnemers kregen van ons ook een extra zakje met folder mee naar huis om uit te delen, bijvoorbeeld aan de buurvrouw, een kennis met groene vingers, de juf van school e.a. We hoopten dat deelnemers in hun eigen omgeving het verhaal over de bij en bloeiende bermen zouden doorvertellen en ons enthousiasme zouden verspreiden.

Waarom is onze keuze gevallen op alleen klavers? Klaver is geliefd bij bijen; de bloemen bevatten stuifmeel met een hoge concentratie eiwit, onmisbaar voor de ontwikkeling van nageslacht. Voor onze klaverknikers gebruikten we een mengsel van vijf soorten klaverzaden, gewone rolklaver, hopklaver, kleine klaver, witte klaver en rode klaver. We hielden daarbij rekening met de omgeving waar de meeste knikers waarschijnlijk terecht zouden komen: gemeente Westerveld in Drenthe.

Witte klaver is een buitenbeentje, omdat deze plant met name energie stopt in het produceren van eiwitrijke nectar, terwijl het stuifmeel juist weinig eiwit bevat. Door de bloemen aantrekkelijk te laten geuren lokt deze klaversoort veel bijensoorten. Voor de honingbij is witte klaver zelfs een van de belangrijkste nectarplanten.

Tip

Neem ons zaadmengsel vooral niet klakkeloos over, maar kijk goed naar de eigen omgeving. Win advies in over bijenplanten die aansluiten bij de lokale bodemsoort, bermkwaliteit en lokale flora.

Weetje

Koeien en klaver vormen een beproefde combinatie. Klavers hebben een hoog eiwitgehalte in de hele plant. Zowel de stengels en bladeren als de bloemen zijn zeer eiwitrijk. Koeien houden niet voor niets van klaver. Al eeuwen geleden ontdekten boeren de gunstige invloed ervan op melkkwaliteit en groei van hun vee. Ze zijn daarom klaversoorten gaan verbouwen als veevoer. Bijen zoeken uit zichzelf ook naar klavers. Als vegetariërs moeten zij erg hun best doen om aan voldoende eiwitrijk voedsel te komen.